

GLOBALLASHUV JARAYONIDA TIL VA MADANIYATNING O'ZGARISHI

Shermurod Sherqulovich Subhonov

Turk tili fani o'qituvchisi,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14791776>

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining turk tiliga va madaniyatiga ta'siri tahlil qilinadi. Globallashuvning lingvistik o'zgarishlarga, xususan, yangi so'z va atamalar kirib kelishiga, leksik va grammatik jihatlariga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, madaniy identifikatsiya, an'anaviy qadriyatlarning o'zgarishi va ommaviy madaniyatning turk jamiyatidagi o'rni muhokama qilinadi. Turk tilida inglizcha va boshqa xorijiy tillardan olingan so'zlarning ko'payishi, yoshlar orasida yangi kommunikatsiya shakllarining paydo bo'lishi va ularning madaniyatga ta'siri atroflicha o'rganiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, til o'zgarishi, madaniy transformatsiya, leksik o'zgarish, ommaviy madaniyat, turk tili, madaniy identifikatsiya, lingvistik ta'sir.

Kirish qismi: Globallashuv bugungi kunda dunyoning barcha davlatlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Texnologik taraqqiyot, iqtisodiy hamkorlik, migratsiya va internet kommunikatsiyalarining rivojlanishi natijasida tillar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar keskin kuchaygan. Natijada, mahalliy tillar va madaniyatlar o'zgarishga uchramoqda, ayrim hollarda esa ular assimilyatsiyaga uchrash xavfi ostida qolmoqda.

Turk tili ham globallashuvning lingvistik va madaniy oqibatlarini sezilarli darajada boshdan kechirmoqda. So'nggi o'n yilliklarda ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatida kuchayishi natijasida turk tilida inglizcha so'z va iboralar ko'paygan. Xususan, texnologiya, biznes, san'at va yoshlar muloqotida ingliz tilidan olingan atamalar keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, madaniy o'zgarishlar ham sezilarli bo'lib, turk jamiyati an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy ommaviy madaniyat o'rtasida muvozanat izlamoqda.

Ushbu maqolada globallashuvning turk tiliga va madaniyatiga ta'siri turli jihatlari bilan tahlil qilinadi. Avvalo, lingvistik o'zgarishlar, ya'ni xorijiy so'zlar ta'siri, yangi kommunikatsiya shakllari va leksik o'zgarishlar ko'rib chiqiladi. Keyinchalik, madaniy transformatsiya, an'anaviy qadriyatlar va ommaviy madaniyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tahlil qilinadi.

Asosiy qism: So'nggi yillarda turk tilida inglizcha va boshqa xorijiy tillardan kirib kelgan so'zlar soni ortib bormoqda. Ayniqsa, biznes, texnologiya, ilm-fan va kundalik hayotda inglizcha so'zlarning ko'pligi seziladi.

Masalan:

Teknoloji (Technology)

Online alishveriş (Online shopping)

Startup (Yangi biznes)

Influencer (Taniqli ijtimoiy media foydalanuvchisi)

Bu jarayon lingvistik ijtimoiylashuvning bir qismi sifatida qabul qilinsa-da, turk tilining milliy xususiyatlarini saqlab qolish masalasi muhokama qilinmoqda.

Internet va ijtimoiy tarmoqlar lingvistik o'zgarishlarni tezlashtirdi. Yoshlar o'rtasida qisqartirilgan so'zlar, aralash tilda gaplashish va emojilar bilan boyitilgan yangi ifoda usullari paydo bo'ldi.

Masalan:

"Görüşürüz" (Ko'rishamiz) o'rniga "Görüşürüzzz"

"Tamam" (Yaxshi) o'rniga "Oki" (Okay)

"Teşekkür ederim" (Rahmat) o'rniga "Tşk"

Bu holat turk tilining leksik va grammatik tuzilishiga ta'sir qilmoqda va yangi avlodlar orasida rasmiy va norasmiy til farqi yo'qolib bormoqda.

Turk jamiyatida asrlar davomida shakllangan an'anaviy qadriyatlar globallashuv natijasida o'zgarishga uchramoqda. G'arb ommaviy madaniyatining ta'siri natijasida kiyinish, musiqa, kino va hayot tarzida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda.

Masalan:

An'anaviy turk musiqasi o'rniga pop va rep musiqaga qiziqish ortmoqda.

Teatr va xalq ertaklari o'rnini Gollivud filmlari egallamoqda.

Milliy taomlar o'rniga fast food (tez tayyorlanadigan ovqat) mashhurlashmoqda.

Bu o'zgarishlar milliy identifikatsiyaning zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

Ommaviy madaniyatning keng tarqalishi turk yoshlarini o'z an'alaridan uzoqlashishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, filmlar, seriallar va ijtimoiy tarmoqlar orqali yosh avlod G'arb hayot tarzini ideal sifatida qabul qilmoqda.

Ba'zi ijobiy jihatlar: Dunyoqarash kengaymoqda; Zamonaviy bilim va texnologiyalarni o'zlashtirish osonlashmoqda;

Salbiy jihatlar: Milliy qadriyatlar va urf-odatlar ahamiyatini yo'qotmoqda; Til va madaniyatga begonalashish kuzatilmoqda.

Globalashuv jarayoni turk tiliga va madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Lingvistik jihatdan turk tiliga inglizcha va boshqa xorijiy tillardan ko'plab yangi so'zlar kirib kelmoqda, natijada yoshlar orasida norasmiy so'zlashuv shakllari keng tarqalmoqda. Madaniy o'zgarishlar esa an'anaviy qadriyatlar va ommaviy madaniyat o'rtasidagi muvozanatni o'zgartirmoqda. Bu jarayonda milliy madaniyat va tilni saqlab qolish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

- Turk tilining milliy o'ziga xosligini saqlash uchun terminologik standartlashtirish.
- Milliy qadriyatlarni saqlash va ommalashtirish maqsadida madaniy tadbirlarni kuchaytirish.
- Yosh avlodga ona tilining ahamiyatini tushuntirish va uni yanada rivojlantirish bo'yicha ta'lim tizimida o'zgarishlar kiritish.

Globalashuv jarayoni to'xtab qolmaydi, biroq har bir jamiyat o'z tili va madaniyatini yo'qotmaslik uchun ongli harakat qilishi lozim. Globalashuv jarayoni dunyo miqyosida madaniy va lingvistik o'zgarishlarni tezlashtirayotgan eng muhim omillardan biridir. Bu jarayon turk tiliga va madaniyatiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, xalqaro aloqalar kengayishi, texnologik rivojlanish, ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi va migratsiya natijasida turk jamiyatida yangi lingvistik va madaniy tendensiyalar shakllanmoqda.

Lingvistik jihatdan turk tiliga inglizcha va boshqa xorijiy tillardan so'z va iboralar kirib kelishi davom etmoqda. Xalqaro texnologiya, biznes va ilm-fan sohalarining rivojlanishi natijasida ko'plab yangi atamalar paydo bo'ldi va ular ko'pincha bevosita tarjima qilinmasdan turk tilida qo'llanilmoqda. Bu jarayon tabiiy til o'zgarishining bir qismi bo'lsa-da, ortiqcha inglizcha so'zlarning ishlatilishi turk tilining o'ziga xosligini yo'qotish xavfini tug'dirishi mumkin. Shuningdek, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalgan qisqartirilgan yoki buzib ishlatiladigan so'zlar, yangi nutq uslublari til tuzilishiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Madaniy nuqtai nazardan esa globallashuv an'anaviy turk madaniyatiga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Ommaviy axborot vositalari va G'arb madaniyatining keng tarqalishi natijasida yoshlar orasida turmush tarzi, kiyinish madaniyati, musiqa, kinofilmlar va hayot falsafasi sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. An'anaviy qadriyatlar va zamonaviy global madaniyat o'rtasidagi muvozanatni saqlash jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biriga aylanmoqda.

Biroq, globallashuv jarayoni faqat salbiy oqibatlarga ega emas. Dunyo bilan integratsiyalashuv turk tilining xalqaro maydonda nufuzini oshirishga, zamonaviy bilim va texnologiyalarni tezroq o'zlashtirishga imkon bermoqda. Shuningdek, turk madaniyati ham xalqaro miqyosda ommalashib, kino, musiqa, adabiyot va gastronomiya orqali boshqa xalqlarga ta'sir o'tkazmoqda. Kelajakda turk tilining milliy o'ziga xosligini saqlab qolish va madaniy merosni boyitish uchun quyidagi choralarni ko'rish muhim:

Xulosa qilib aytganda, globallashuv turk tiliga va madaniyatiga ta'sir ko'rsatmoqda, bu jarayonning ijobiy va salbiy jihatlari mavjud. Asosiy maqsad – o'z til va madaniyatini yo'qotmagan holda, dunyo bilan uyg'unlikda yashash va zamonaviy taraqqiyotdan samarali foydalanishdir.

References:

1. Hamidov, X., & Rasulova, K. (2024). "OLTIN VODIYDAN SHABADALAR" ROMANIDAGI SOVETIZMLARNING TURKCHA TARJIMADA BERILISHI MASALASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(27), 203-208.
2. M.R.Abdullayeva and others. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity // *Journal Power System Technology* ISSN: 1000- 3673, V 48, Issue 4. 2024/12. Pages 3325-3334
3. Sayed Mohamed Ahmed Korayem, Sharustam Giyasovich Shamusarov, Gulnora Sattorovna Mutalova, Buzakhro Marufjanovna Begmatova, Nargiza Makhmudovna Saidova. Calling for the Use of Intermediate Language in Teaching Arabic to Non-Native Speakers, Its Foundations and Problems // *Power System Texnology Journal*, ISSN: 1000-3673 issue 48 (2024), -pp 2221-2236.
4. Abdullayeva, M. (2024). BADIY TARJIMADA MUQOBIL VARIANTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALASI ("Dunyoning ishlari" asari misolida). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(27), 66-73.
5. Xayrulla Khudoyorovich Khamidov, Ikrom Yusupovich Bultakov, Karima Saydanovna Raxmanberdiyeva, Sarvinoz Sayfullayevna Kasimova, Shirin Baxtiyarovna Sodiqova. Linguistic Expertise of Educational Literature: Analysis and Results // *Journal Power System Technology*. Vol. 48 No. 4/2024 p. 4017-4027. <https://powertechjournal.com/index.php/journal/article/view/1253>
6. KOMILOVA D. S. THE IMPORTANCE OF BASIC SKILLS IN TEACHING SYSTEM // *International Scientific and Current Research Conferences*. – 2023. – C. 392-398.
7. Marxabo Abdullayeva. Milliy koloritni ifodalovchi frazeologizmlar tarjimasi muammolari (Monografiya). – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2024, 149 b.
8. Hamidov, X. (2024). NOSIR MUHAMMAD–AZIZ NESIN HIKOYALARI TARJIMONI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(27), 232-236.

9. Hamidov, X., & Davronova, D. (2024). SINXRON TARJIMADA SIYOSIY TERMINLARNI O'GIRISHNING LEKSIK-FRAZEOLOGIK MUAMMOLARIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(27), 266-271.
10. Marxabo Abdullayeva, Sarvinos Kasimova. (2025). INGLIZ VA ARAB TILLARINING O'RGANILISHIDAGI MURAKKABLIKLAR VA IMKONIYATLAR. *IQRO INDEXING*, 13(02), 360-364. <https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/8657>
11. Hamidov, X., & Tojiyeva, A. Z. (2022). UMAR SAYFIDDIN HIKOYALARI TARJIMALARIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 28), 319-327.
12. Хамидов, Х. (2020). Проблема выбора слов в художественном переводе (на примере турецкого перевода романа «Мировые дела»). *Восточный факел*, 2(2), 117-126.
13. Абдуллаева, М. (2025). НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПРОЗЫ (на примере прямых переводов с английского языка конца XX - начала XXI века). *Предпринимательства и педагогика*, 3(4), 3-10. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/59216>